

KÜLÖNBÖZŐ SZÍNŰ SZEMEK

MILORAD PAVIĆ

Engem Mara Mihailović nagyanyám nevelt fel, aki Svileuvo falu tanítónője volt, ő mesélte el nekem, hogyan mentettek meg gyermekkoromban a halál torkából. Sokáig, nagyon sokáig súlyos beteg voltam, és már csaknem mindenki lemondott rólam. Egy reggel azonban, titokban (amikor apám Belgrádba utazott), bölcsőtől együtt lóra raktak, a bölcsőbe egy kis ikont, valamint négy diót, a fülemben pedig egy gerezd fokhagymát helyeztek, majd a közeli tölgyfaerdőbe vittek. Ott egy fa alatt megálltak, egy magas, erős ágra, akár egy hintát, felkötötték a bölcsőt, majd rávágtak a lóra, s a bölcső így ott maradt a levegőben függve. Jó ideig ott őriztek, anyakocatejjel etettek és hintáztattak, meg voltak ugyanis győződve arról, hogy a halál itt nem fog rám találni, mert nem voltam én akkor sem az égen, sem a földön; ha pedig felsírtam, akkor hosszú kanászostorokkal durrogatni kezdtek, hogy sírásomat meg ne hallja senki sem, még a szüleim se, akik mindenfelé kerestek, de akiknek nem akarták megmondani, hol vagyok. Mindez tizenöt esztendővel az apámmal való összeütközés előtt történt.

Természetesen nem emlékezem már minderre, s amint meggyógyultam, az idősebbek sem gondoltak többé erre az eseményre, legfeljebb viccelődve emlegették olykor-olykor. A vén lóra azonban, amely akkor régen bölcsőmet az erdőbe vitte, s amely ezáltal megmentett a haláltól, órá emlékezem. Különös, különböző színű szeme volt, és nagyanya azt állította róla, hogy egyik szeme a nappalban, a másik az éjszakába néz. Egy idő múlva azonban órá sem gondoltam többé.

Gyerekek voltunk, és háború volt. Templomba nem jártunk, az iskolában németül, otthon pedig titokban oroszul és angolul tanultunk. 1944 húsvétjának napján egy nagy csapat amerikai légierő-

dítmény jelent meg Belgrád felett. Örültünk a piros tojásoknak, a hosszú éhezést megszakító ünnepi ebédnek és a szövetségeseink közeledő repülőgépeinek, a repülőerődítmények azonban egyszer csak, mintha ők is piros tojást tojnának, szórni kezdték ránk a bombákat, melyek, mint az esőcseppek, úgy csillogtak a napfényben. Húsvétkor, s ez a húsvét nem az ő húsvétjuk volt.

Tavaszkodott, de mégis téli ruhába bújtunk, s egy kerek kályhát, mely apám hegymászói korszakából származott, megtöltünk mindenféle holmival, és elindultunk, otthagytuk belgrádi lakásunkat meg a jó húsvéti ebédet. Madzagot kötöttünk az üstre, és a sárban, az egyik közeli faluba baktattunk, ahol anya rokonai éltek. Amikor elfáradtunk, kiszedtük a kályhából a holminkat, s tüzet raktunk, hogy megsüssük benne azt a darabka bárányhúst, amit nagy keservek közepette szereztünk, és félig nyersen hoztunk el otthonról. Addig falatozgattunk, amíg a kályha ki nem hűlt, majd folytattuk utunkat Svileuvo felé.

De ott sem volt nyugovásunk. A repülőrajokat kísérő amerikai együlékes vadászgépek ugyanis nagyon sok csetepatét rendeztek a belgrádi égbolton, s hogy elkerüljék a német léghárító tüzérség hatáskörét, egészen alacsonyan, szinte a tölgyfaerdőbeli ösvényeken száguldva húztak el a svileuói kukoricások felett. Fülsiketítő zajuk azonban szerencsére addig tartott csupán, mint egy pofoncsattanás.

Épp ez idő tájt kerültem összeütközésbe apával. Látom: apa a szoba sarkába húzódik, mind dühösebb, s szüntelenül azt követeli, hozzak neki vizet. Követ szopogat, hogy ne érezze az éhséget, amely ugyanúgy kínozza, mint valamennyiünket. Bátyáim sem jelentkeznek, már két napja vissza kellett volna térniük Svileuvóba. Bivaleyős fiatalemberek, lepattan az öv a derekukról, széthasad az ing a vállukon. Egyszer csak azonban megjelennek, és én már az ajtóból megérezem, hogy ugyanolyan éhesek, mint mi. Apa szokás szerint pofonokkal fogadja őket, de a fiúk ezúttal nem hagyják magukat; először viszonozzák apa támadását. Egyik az egyik oldalról, a másik a másik oldalról ugrik neki, s pillanatok alatt lecsúsznak róla az inget. Apa ekkor beleharap a fiatalabbik hajába, az idősebbet pedig megmarkolja, s hosszú övével a pocakjához köti őket. Látom, mind jobban szorítja az övet: a fiúk fulladozni kezdenek, elszürkül az arcuk, és a szorításuk is egyre jobban gyengül, azt hiszem, már csak az éhség tartja öntudati állapotban őket; apa ekkor egyszer csak hirtelen körbeperdül velük, s fejüket és testüket

az ajtófélfába meg a székekhez veri, az övet pedig egyre jobban, egyre hevesebben szorítja. Így álltak ott a szoba közepén, mereven, s szinte az utolsó pillanatban léptem oda hozzájuk: megragadtam a kezem ügyében lévő korsót, hamut szórtam a vízébe, majd apa szájára borítottam a korsót, s addig el nem engedtem, amíg öklendezni nem kezdett. Először a kő röpült ki a szájából, majd megengedett az öv szorítása is, s bátyáim a földre zuhantak, apa lába elé. Én szökésnek eredtem, rögtön eliszkoltam a színhelyről — ekkor kezdődött közöttünk a nyílt ellenségeskedés. Azóta kerüljük a házat, szüntelenül másutt tartózkodunk.

Az amerikai, szokás szerint, akkor reggel is nagyon alacsonyra ereszkedett; megpróbált megszökni üldözői elől; keresztülszágulzott a rokonaink kéményéből áradó füstön is, s láttuk, hogyan hullanak le a gépe körül röpködő madarak; valószínűleg a fülsiketítő zaj ölte meg őket. Amikor azonban e kísérlete sem sikerült, mert a német vadászgépek szinte lépésben követték, egyszer csak hirtelenül a magasba szökkent, ott megállt, s úgy ragyogott gépe a napfényben, mint egy letört szárú ezüstkereszt. A repülő nemsokára le is zuhant, s csak az ejtőernyő gömbje lebegett még egy ideig a láthatáron. A pilóta lassan himbálózva a közeli tölgyfaerdőbe ereszkedett le, odarohantunk mi is, gyerekek, de az úton pár perc múlva német motorkerékpárosok jelentek meg megtört nyilakat ábrázoló sisakokkal a fejükön. Amint megpillantottuk őket, bekanyarodtunk az erdőbe, hogy rövidebb úton jussunk el a szerencsétlenség színhelyére.

Így természetesen előbb értünk oda, mint a németek, s a tölgy lombjában a pilótát láttuk himbálózni magasan az út felett. Onnan fentről is látszott, hogy nem visel sapkát, hogy hosszú haja beakadt a tölgyfaágak közé, s nem is tudtuk megállapítani, hogy az ágra tekeredett haján vagy pedig az összegubancolódott ejtőernyőzsinórokon függ-e. Rövid csövű géppisztolyt tartott a kezében, s minden igyekezete ellenére sem tudott kiszabadulni kötelékeiből. A németek pár perc múlva szintén megjelentek az egyik kanyarban, pillanatok alatt kiugrottak a járműveikből, és azonnal célba vették, három rövid lövést adtak le rá, s láttuk, hogy el is találták, mert teste körbeperdült, s az ág is recsegni-ropogni kezdett a súlya alatt; megölték, gondoltam, emiatt lett hirtelen nehezebb. Pár pillanat múlva egy másik motorkerékpár is megérkezett, altisztek ültek rajta, akik szidni kezdték alantasaikat, nyilván azért, mert tüzet

nyitottak a fogolyra. Ezután levették a fáról, megállapították, hogy valóban halott, elvették minden holmiját, őt pedig egy motorkerékpárra fektették, s egy gödörig vonszolták, a gödörből kiástak valamennyi földet, belefektették, néhány követ raktak rá, ez lett a pilóta sírja, így temették el. Miközben vonszolták a gödör felé, láttuk, ritka szép fiatalember volt, s úgy éreztük, egy drága játékszert mocskolnak be és rongálnak meg. Egy pillanatban azonban apró könyvecske hullott ki a pilóta zsebéből s sülydedt bele a vastag porba.

Amikor a katonák eltávoztak, előbújtunk rejtekhelyeinkről, s én felvettem az útról a kék kötésű, kereszttel ékesített könyvecskét, mely angol nyelven íródott, s én később, otthon, titokban, csak úgy találmra kinyitottam, és angol, valamint német nyelvtudásomat felhasználva böngészgetni kezdtem. Elég könnyen megértettem a szöveget, ám megdermedtem, amikor a következő részhez értem, amely fordításban így hangzik: „Milyen szomorúság öntötte el Dávid király szívét, mikor megtudta, hogy legkedvesebb fia, a hosszú hajjú, szép Absolon övéi ellen indult hadba... De Isten haragját magára vonta, mert megverettetett Izrael népe a Dávid szolgálói által, és nagy veszteség volt ott azon a napon, mintegy húszezer emberé. És találkozik Absolon Dávid szolgálóira; Absolon pedig egy öszvéren ült vala. S beméne az öszvér a nagy cserfák sűrű ágai alá, hol Absolon fennakadt fejénél fogva egy cserfán, függvén az ég és föld között, az öszvér pedig elszakadt alóla, kit mikor egy ember meglátott hírül adá Joábnak és mondta: Ímé, láttam Absolont egy cserfán függeni.

Monda pedig Joáb az embernek, ki megmondotta vala neki: Ímé láttad, és miért nem ütöted le ott őt a földre... Monda azért Joáb: Nem akarok előtted késedelmezni; és vön három nyilat kezébe, és Absolonnak szívébe dőfé, minthogy még élt a cserfán. Körülfogák akkor a Joáb fegyverhordozó szolgálói tízen, és általverék Absolont, és megölik őt. Absolont pedig felvevék, és veték őt az erdőn egy nagy verembe, és igen nagy rakás követ hányának reá...”

Minden annyira egyezett azzal, amit egy nappal azelőtt láttunk, hogy az egyetlen különbség az maradt csak, hogy az amerikai nem lovagolt, hanem repülőt vezetett. A pilóta tehát zsebében hordta halálának végsőkéig hű, sőt kinyomtatott leírását. Ha belenézett volna a könyvbe, ha elolvasta volna, mit ír az Absolonról, meg-

sejtette volna bizonyára, hogy mi vár rá, s meg is menekülhetett volna.

— Az életünk egyáltalán nem egyszerű — gondoltam ezen az estén —, nem érdekel már bennünket sem a sorsunk, sem a testünk, még a jövőnk sem... Pedig valahol, jövőnknek a legmélyén, ott lapul a halál is. Vajon tudta-e a pilóta, amikor útnak indult, hogy mit visz magával, mi lapul ott a zsebében? És nem a könyvecske révén került-e rokonságba Absolon az amerikaival; a hasonmása lett, s a rokona, de nem a vér szerinti, hanem a halálba való rokona? S van-e nekem is ilyen rokonom?

Ekkor a lovam jutott eszembe, és rájöttem, hogy Absolon meg én is hasonmások vagyunk, csak épp különbözőképpen: például mindketten összeütközésbe kerültünk apánkkal, csak hogy engem azért hozott az erdőbe a tölgyfa alá és azért hagyott ott az ágon függeni a ló, hogy életben maradhassak, Absolont pedig azért, hogy a halálát okozza. Csupán azt nem lehetett megmagyarázni sehogyan sem, honnan ered az a különbség, hogy az amerikai nem lovaglás, hanem repülés közben veszítette életét. Ez a kérdés annyira nyugtalanított, hogy akkor este sehogyan sem bírtam elaludni.

Végül is eszembe jutott még egy dolog. Ki lehetett az az ismeretlen, aki a két hasonmás halálának szemtanúja volt? Ki volt az a Dávid táborából való tanú, aki ott volt, amikor Absolon szerencsétlenül járt, és le is jegyezte mindazt, amit látott, s leírta azt is, hogyan szegték meg az esküt? S vajon tudta-e, hogy ugyanez a sors vár az amerikaiakra is? Ebben a pillanatban eszembe jutott, hogy az amerikai halálának is volt szemtanúja, aki látott és hallott mindent, ami az erdőben történt, de ez nem Absolon halálának a szemtanúja volt. Ez én voltam. Tehát, vontam le a következtetést, nemcsak a pilóta halála, hanem az én szerepem is előre meg volt határozva a könyvben: én voltam a szem- és fültanú. Tehát nemcsak a pilótának, hanem nekem is volt hasonmásom a könyvben. Megragadtam a kék kis füzetet, és megpróbáltam meglelni benne hasonmásomnak, a könyv írójának a nevét. A szerző neve azonban sehol sem szerepelt a könyvecskében. Ez a tanú, valójában akárki is volt, maga is megsíratta Absolon halálát, habár életét százszor is félténie kellett a királynak értől az engedetlen fiától. Ugyanígy én is őszintén sajnáltam, hogy meghalt az az ember, aki pár perccel ezelőtt a halálomat okozhatta volna. Milyen kapocs fűzött hát össze bennünket, az elesett gyilkost és az életben maradt áldozatot?

Reggel megérkeztek a barátaim, és nagy suttogás közepette közölték velem, hogy rábukkantak a tegnap lelőtt repülőgép törzsére. Azonnal odarohantunk, ahol a gép lezuhant, de már csak egy farokdarabot találtunk meg. A farokdarabon világosan kirajzolódott egy, valószínűleg még a bázisban, a most már halott pilóta keze által rajzolt, óriási fekete musztáng alakja. Egyik szeme az éjszakába, a másik a nappalba nézett.

ANGYAL ENDRE SZOBÁJA

Amióta eszemet tudom, két dolgot gyűlöltem: a saját nevemet és a saját arcomat. Pedig de szeretném, ha szép és fiatal arcom lett volna, mely az idő múlásával, a szelek fúvásával és a lenyelt falatokkal együtt változott, öregedett volna meg és vált volna kellemtelenné. Milyen nyugodtan gyűlölném akkor! De nem, sem az arcom, sem a nevem nem változott meg az évek során, pedig szüntelenül olyan helyzetben voltam, hogy állandóan kívántam, változzon meg minden, ami velem kapcsolatos, még hozzá minél inkább, annál jobb. S így, habár betöltöttem a negyvenediket, az arcom mégis valahol a huszonötödik év körül topogott, valami másnak engedve át azt a feladatot, hogy az elhasznált időt, a megtett lépések terhét és azt az álmokban és a könyvekben megtett hatalmas teret, mely valahol egy időközben bizonyára folyton kisebbé váló, apró gombolyagról tekeredett le, hordozza bennem. Ugyanezen időszakban irodalomtörténeti tevékenységem folyton arra sarkallt, hogy szakmai kapcsolatokat teremtsék, melyek azonban néha kizárólag levelezésre szorítkoztak csupán. Ezért sok szaktársammal, akikkel egyébként kiterjedt levelezést folytattam, sohasem találkoztam, s azt sem tudom, hogyan néznek ki pontosan. Ugyanez vonatkozik néhányukra engemet illetően is. Közülük egy, dr. Angyal Endre, a XVII. és a XVIII. századi irodalom szakértője, Magyarországon, Pécsen élt. *A barokk Magyarországon, A szláv barokk világ* és sok más, német nyelven írt és megjelentetett rövid értekezésének lenyomatát éveken át itatóspapír-szerű levelek kíséretében küldte el nekem, melyekbe üdvözlét helyett mindig csomóra kötött cernát fűzött, amivel kés nélkül is ki lehetett nyitni a borítékot. Én erre mindig a saját és

mások e tárgyköréből származó munkáiból választott küldeményekkel válaszoltam. Ki kell emelnem, hogy Angyal Endre könyveim fedőlapjáról megtudhatta volna, mikor születtem, de ő ezt amint, későbbiekben látni is fogják, valahogy mindig elmulasztotta megtenni, mert nem tartotta fontosnak az ilyen jellegű adatot.

Különben sem ideje, sem pedig kedve nem volt ahhoz, hogy éveken át sosem látott barátainak a hangulataival foglalkozzék. Akkortájt, 1970 után, élete gyökeresen megváltozott, kettétört, s jó híre, mint ahogyan ezt abban a korban, amelyről mindketten írtunk, szokás volt mondani, az Avalától a Kavaláig, az Adakálétól a Tri-káléig vezető útra lépett, ahonnan sohasem létezett visszatérés. Egy olyan szakterületet igyekezett kitartóan meghódítani, amely a tudomány számára akkoriban újdonságnak számított, a szakmai körökben való bejutásáért vívott harcot azonban nem sikerült megnyernie. A pesti egyetemről kirekesztve egy erős nemzetközi támadás célpontjává vált, az egyetemi szakemberek támadásának keresttüzébe került, akik senki körükbe nem tartozót nem helyeztek a tudomány védőszárnyai alá. De mivel könyvei vitathatatlanul nemzetközi jelentőséggel bírtak, nemzetközi tekintélyt vívtak ki, lassan elválasztották őket tőle magától, más módon kezdtek velük bánni, mint magával az írójukkal. A szakmai közlönyökben azonban továbbra is megjelentek a XVII. századi irodalomról és művészetekről szóló értekezései, a nemzetközi tanácskozásokon továbbra is megtartotta német vagy olasz nyelvű előadásait, a pécsi intézetbeli munkahelye azonban mégis bizonytalan maradt; a Száváig időnkénti szökevényeiről és a vándorcigányokkal való bolyongásairól szóló távoli, időközben magyarról szerbre fordított hangok jutottak el, meg olyan hírek is, hogy a tekintetével képes egy cédulát egészen addig a falhoz szögezni, amíg el nem olvasta, hogy mit is ír rajta, és hat nyelven elkövetett hihetetlenül nagy adósságairól is szólt a mendemonda, meg hogy egyes vendéglőkben néha megkövetelte, hogy a megrendelt üveg bort pezsgősödörben hűtsék le számára. Végül pedig azt híresztelték, hogy megbetegedett, hogy apai betegségektől gyógykezelte magát, amelyekről azonban nem szenved túlságosan, és amikbe bele sem fog halni. Egy ilyen pillanatban, amikor a három nyelven és négy irányban terjedő hírek megelőzték őt magát, Belgrádban találkoztunk először. Egy rövid telefonhívás után ellátogatott hozzám a Vojvoda Brane utca 9-be.

— Természetesen, jöjjön csak, együtt fogunk vacsorázni --

mondtam neki a telefonkagylóba, úgy, mintha már igen régóta személyesen is ismertük volna egymást, ugyanis a mondatai a dróton keresztül is pontosan olyanok voltak, mint a leveleiben. Később ősz volt, a hideg a fülekbe is behúzódott, a nyelv pedig kiszáradt minden egyes szónál. A szél befurakodott a szájba is, a köpeny övének szabadon lebegő végei pedig kiverhették volna az ember szemét.

A megbeszélt időpontban megszólalt az üvegajtón levő csengő, és bokáig érő esőkabátban egy magas, szikár, ősz és sörtehajú ember jelent meg, akinek mintha csak az előtte levő pillanatban szúrták volna fejébe a hajszálakat. Egy pillanatig kezemben éreztem hideg s oly göcsörtös ujjait, akár egy csomó újhagyma.

— Jó estét — mondta alig érezhető magyaros kiejtéssel. — Én doktor Angyal vagyok. Kérem, mutasson be apjaurának. — Tekintete pedig a bejárattal szembeni ajtón állapodott meg.

Egy pillanatig zavartan bámultunk egymásra. Ő, aki meg volt győződve arról, hogy egy tőle ennyivel fiatalabb ember nem lehet az ő barátja és levelezőtársa s azoknak a könyveknek a szerzője, amelyeket ő olyan kiválóan ismert meg be is mutatott, és én, aki nem számíthattam arra a kíméletlen megállapításra, hogy ugyan nem gondolná senki sem, mivel foglalkozom. Elnevettem magamat, mint amikor kézzel kettétörök az almát, és röviden, érthetően közöltem vele az igazságot, majd pedig bevezettem a házba. Egy pillanatra összerezsent, lesütötte a szemét, ajkai pedig, mintha csak beléjük harapott volna, szétnyíltak és az első pillanatban szemmel láthatóan magához sem tudott térni. Hatalmas, kockás zsebkendővel megtörölte nedves homlokát, s mintha csak a ráncait akarná ledörzsölni, felitatta a homlokán gyöngyöző izzadságot.

Abba a kis helyiségbe mentünk, mely a kert és az utca felé nézett, az esőcseppek kopogása azonban még az asztalon lévő borosüvegünkben is hallatszott. Hamarosan én is áttértem a pálinkára, aminek ő ugyancsak megörült. Hirtelen ivott, minden egyes pohár ital után köszönetet mondott, s arra a kérdésre, parancsol-e még egy pohárral, szintén ezzel a szóval felelt. Ezután felálltunk, hogy megmutassam neki a falakon sorakozó, a mi korszakunkból származó képeket, melyekre ő egyébként, mihelyt belépett, azonnal felfigyelt.

Lassan feloldódott a hangulata, megszűnt a feszültsége, keresztbe helyezte a lábát, és ekkor vettem csak észre, hogy üveggombos cipőt visel. Egy XVIII. századi Orfelino-metszetet nézegetve elmond-

ta, hogy szerinte a barokk valójában az a vihar, amely Giorgione ugyanezen címet viselő képén készül kitörni, mert ez a vihar a kép elkészülte után valóban dühöngeni kezdett. A XVII. századi cirillbetűs írásról beszélgettünk, és ő azt állította (bár ezt jómagam is tapasztaltam), hogy ez az egyetlen olyan írás, amelyet minden reggel újból és újból meg kell tanulni. E betűk mindegyikét az embernek újra meg írja meg kell szoknia, mert egyszerűen nem sorolhatók be a mnemotechnia (emlékezeterősítés) rendszerébe; rácsokra hasonlítanak — mondta —, valamelyik börtön ablakának vagy egy ketrecnek a rácsára, melyek mögé az írónak a nyelve van bezárva, még hozzá úgy, hogy a gondolat ki ne szökhessen mögülük, így hát e gondolatokat csakis akkor lehet megközelíteni, ha, mintha egy foglyhoz mennénk látogatóba, bekerülünk e rácsok mögé...

Miközben elmondta, hogyan látogatta meg ezeket az ő és az én, a XVII. századi nyelv által fogva tartott, rácsos ablakok mögé zárt őseinket, szüntelenül azt a csukott ajtót figyelte, mely a szoba mélyében helyezkedett el.

Felszolgáltam a vacsorát, ő pedig üvegcörmeit és ügyes balkezét mutogatta, amivel fel tudta darabolni a kenyeret is, úgy, hogy a tenyerével és a középső ujjával leszorította, a hüvelyk- és a mutatóujjával pedig leszakította a falatot, amit magasan, csaknem a füle alatt rágva evett meg, a hálnak pedig kiszedte a szemeit, mintha ott is csontocskákat sejtett volna, majd félretette, és a villával megszámolta őket. Ezután bort ivott, minden pohár után kétszer is köszönömöt mondva; amíg csak a szemét el nem lepte valami, ami nem is annyira könnyre, hanem inkább kicsordult borra hasonlított. De akármennyit ivott is, nem rúgott be.

— Tudja — felelte mintegy mentegetőzve —, egyes borokat utoljára iszom — és lopva ismét a szoba mélyében lévő ajtó felé sandított. E mögött az ajtó mögött egy, a pincébe vezető lépcső volt, de rádöbbentem, hogy ő nem ezt hiszi, hanem azt gondolja, hogy ott egy másik szoba létezik, és az is lehetséges, hogy ebből a másik szobából utólag valahogyan kilép egy másik Milorad Pavić, megjelenik az ő kor- és szaktársa, ugyanis ő egyáltalán nem ismert rám ebben az emberben, aki ült előtte az éveivel, mint egy idegen a fiákerben. Akaratlanul is „apámuramra” várt, arra, akivel jólesett volna neki együtt hallgatva üldögelnie, és akitől olyasmiket is kérdezgethetett volna, amire jómaga is tudta volna a feleletet. S már indulófélben, miközben hosszú sálját háromszor-negyedszer kö-

rültekerte a nyakán, annyira, hogy az vastagabbá vált egy esőköpenyénél, is, bizonytalanul megjegyezte:

— Kérem, legyen szíves, üdvözölje apjaurát!

Ezután, mint régi ismerősök, még egyszer találkoztunk, még hozzá Szentendrén, Magyarországon. A magyar—délsláv irodalmi kapcsolatról megtartott tanácskozás két értekezlete közti szünetet pihenéssel töltve, séta közben, a szentendrei szerb temetőben találkoztunk, délben, épp abban az órában, amikor a fák árnyékai átugrálják a sírokat. Este egy fogadáson vettünk részt, ekkor azonban cserben kellett hagynom őt, még hozzá nemcsak méltatlan módon, de mintegy kiprovokálva is. Az történt ugyanis, hogy szaktársaim körében megdicsérte egyik könyvemet, én azonban észrevettem, hogy a jelenlevők mosolyognak mindenem, amit mond, s megértettem tehát, hogy túlhaladt azon a ponton, ameddig nyitott szemmel el lehet jutni. Most már csak az maradt számára, hogy lehunyja a szemét, és hogy elmerüljön az őt foglalkoztató dolgok tömegében, nem törődve többé azzal, ami körülötte történik. És mivel akkortájt én pontosan hasonló helyzetben voltam, mint ő, rádöbentem, nincs erőm arra, hogy saját bajomon kívül az övével is megbirkózzak. Sarkon fordultam, mintha nem is hallottam volna, mit mondott, és kiléptem az esőbe, melynek kopogása a Duna hullámainak csapkodásába vészett bele. Azóta nem is találkoztam vele többé. Egyszer csak azt a hírt hozták, hogy meghalt, én pedig megfeledkeztem róla, mert akkoriban mind világosabbá vált előttem, hogy az én életem, akár csak a szombati álmok, szintén nem fog beteljesedni sohasem.

*

Emlékszem, amikor még kisfiú voltam, vonattal utaztam. Ma már nem is tudom többé, hogy hova és mikor. Hó volt, mely felolvadt a szállingózó füstben, és összekeveredett a mozdonyból kiáramló szikrákkal. A vonat megállt az éjszaka kellős közepén, mintha csak a sötétség állította volna meg egy kis helységben, amelyet a kéményekből áramló füstig lepett be a hó, s a vagonból mindössze egyetlenegy utas szállt csak ki. Ez egy fiatalember volt, aki fonott kosarat cipelt, s mivel nem viselt sapkát, hajába ragadtak a hópelyhek. Az egyik pillanatban azonban úgy tűnt, hogy én magam lépek ki itt, a leendő szolgálati helyemen a hóban, néhány könyvvel és ágyhuzattal a fonott kofferomban. Figyeltem, hogyan tűnik

el az ember a hófúvásban a település irányában, és csaknem megéreztem, hogy velem is ugyanez fog történni egy napon. Később azonban megfeledkeztem minderről. Múltak a napok, s én különféle dolgokkal foglalkoztam, de igazi munkámat azt, amely Angyal Endre foglalkozása is volt, sohasem tudtam igazi mesterségként üzni. Évtizedeken át a hobbym volt csupán. De hogy megmentsem könyveimet, habár már idősen, elhatároztam, elhagyom Belgrádot, és elhelyezkedem valahol ott, ahol a saját tantárgyamat taníthatom, ahol legalább valamennyire megmenthetem könyveimet a feledéstől, amely kíméletlenül beborít mindent, ami nem az egyetemi körökből ered. Így történt meg végül, hogy egy este, hónom alatt egy koffernyi könyvvel és pár darab ágyhuzattal, leszálltam én is egy vasútállomáson, és elindultam a havas estében. Új feladatra vállalkoztam. Zuhogott a hó, a vonat füttyentett egyet, én pedig, még mielőtt a szerelvény elindult volna, megfordultam, előre tudva, mit is fogok látni. Ott, az egyik kivilágított vonatablakban egy kisfiú álldó-gált, merően engem bámulva . . .

Ekkor egyik lábammal Újvidéken találtam magamat, ahol dolgozni kezdtem, s másikkal pedig Belgrádban, ahol továbbra is megtartottam a lakásomat. Viszont ahogy múlt az idő, észrevettem, valahol félúton e két város között, lassan kezdek eltűnni. Az egyik helyen már lemondtak rólam, a másikon pedig még nem fogadtak be, így veszttem hát én el két dicséret között, mint az az ember, akiről a vízimalmosok azt állították: kiválóan gyúr, a pékek meg, hogy kiválóan őröl. Mivel ez vált a legérzékenyebb pontommá, a lakásom ajtaja előtt két postaládát állítottam fel. Egy nagyot, amelybe belefértek a megsokszorosított ülésanyagok is, a hivatalos posta és egyéb nyomtatványok. A másik ládát a személyes leveleknek szántam. Az elsőből időnként hatalmas borítékcsomagokat vettem ki, számtalan, sokszorosított szöveggel, amiket felbontatlanul el is dobtam. A másik kisebb ládát szintén mindennap megvizsgáltam, de abban a nyomban mind több és több küldemény volt, a kicsiben pedig egyre kevesebb. Végül már az is megtörtént, hogy a kis ládát ki sem lehetett nyitni, a kulcsát ugyanis legtöbbször meg sem lehetett találni. Ekkor döböntem rá, hogy magányossá fogok válni. Leginkább az ablaknál üldögéltem a sötétben, és hunyorogva szemlélődtem. A szél hullámain lovagolva messzire elkalandozgat-tam, szimatolgattam és vadásztam. Önmagamra. Magamra, ki végül mindig is éhkoppon maradtam. Időnként kinyitottam egy-egy

könyvet, és elsuttogtam valamelyik strófát belőle. Üldögéltem, és tudtam, hogy nemsokára meg sem fogom nézni többé a postaládát, és telefonhívásokra sem fogok várni majd, később pedig azon kapom magam, hogy arra a lakásom mélyében lévő ajtóra szegeztem a szememet, amelyikre Angyal Endre is nézett, s én is meg leszek lassan győződve arról, hogy ott, a lépcsők helyén szoba van, sőt, hogy az is megtörténhet, ebből a szobából kijön és talán le is ül vacsorázni egy velem egykorú valaki. És néha rettenetesen megkívántam én is, hogy a fiamhoz forduljak, s Angyal Endre szobáját bámulva ezt mondjam:

— Kérem, legyen szíves, mutasson be apjaurának!

FEHÉR Teréz fordításai

ELBESZÉLÉSEK, AMELYNEK A SZABÁLYAI CSAK SEJTHETŐK

S A V A B A B I C

Különös író Milorad Pavić: nem egy művet ír, hanem opusának néhány vonalán párhuzamosan működik. Szokatlan jelenség ez nálunk, mert alkotóink műveket leggyakrabban abban az irodalmi műfajban írják, amelyről kiderítették, hogy a legjobban megfelel nekik. Olyan egyéniségről van tehát szó, akinek alkotótevékenysége egyaránt sikeresen valósul meg az irodalomtörténetben és esszéírásban, a lírában és prózában, hogy az említett két csoport között valahol elhelyezkedő műfordításáról ne is beszéljünk. Egyszóval: Pavić egyidejűleg az elmúlt idők kritikus vizsgálója és az új világok teremtetője. És ami még fontosabb: e két egyéniség nem zavarja, hanem kölcsönösen segíti is egymást, habár teljesen különböző tevékenységekről van szó.

Az elmúlt évtizedben az elbeszélő Pavić harmadik könyvével kikerekítette elbeszélői opusát: *Gvozdena zavesa* (Vasfüggöny), 1973; *Konji svetoga Marka* (Szent Márk lovai), 1976; *Ruski brt* (Orosz agár), 1979. (Bármennyire is furcsának tűnik, ez alkalommal sem kell teljesen kizárnunk a novellista Pavić számára oly kedves számjátékot). Ezért a legutóbbi kötet után már valóban Milorad Pavić elbeszélői világáról beszélhetünk.

Miben is rejlik Milora Pavić elbeszéléseinek különössége? A szerző